

laire van het werkelijkheidsbeeld dat ons toegeworpen wordt, hindert ons onderzoek van de wereld. We willen toch kunnen nagaan welke interpretaties van feiten het dichtst de werkelijkheid benaderen of welke werkelijkheden er dan gelijktijdig bestaan. Als we dé werkelijkheid niet kunnen kennen, willen we toch de weg in *de richting van* dat kennen zo lang mogelijk bewandelen. Susan Sontag wijst in haar belangwekkend opstel *Regarding the pain of others* (2003) op de aberratie van onze actuele verabsolutering van de fictionalisering van de werkelijkheid: *‘To speak of reality becoming a spectacle is a breathtaking provincialism’,* schrijft zij, *‘It universalizes the viewing habits of a small, educated population living in the rich part of the world where news has been converted into entertainment – that mature style of viewing which is a prime acquisition of “the modern”, and a prerequisite for dismantling traditional forms of party-based politics that offer real disagreement and debate. It assumes that everyone is a spectator. It suggests, perversely, unseriously, that there is no real suffering in the world.’* Er zijn wel degelijk onvervreemdbare dingen in de werkelijkheid, zaken waar we niet omheen kunnen. Een steen die op de weg ligt is voor de ene onbeduidend klein en voor de andere een onoverkomelijk obstakel. Maar, groot of klein: er ligt een steen op de weg. Hans Magnus Enzensberger besluit zijn essay *Das digitale Evangelium* (2000), over het zich fabelachtig uitbreidende rijk van de media en van andere digitale toepassingen, met de volgende opsomming: *‘Medienpropheten, die sich und uns entweder die Apokalypse oder die Erlösung von allen Übeln weissagen, sollten wir jedoch der Lächerlichkeit preisgeben, die sie verdienen. Die Fähigkeit, eine Pfeife vom Bild einer Pfeife zu unterscheiden, ist weit verbreitet. Wer Cybersex mit Liebe verwechselt, ist reif für die Psychiatrie. Auf die Trägheit des Körpers ist Verlass. Das Zahnweh ist nicht virtuell. Wer hungert, wird von Simulationen nicht satt. Der eigene Tod ist kein Medienereignis. Doch, doch, es gibt ein Leben diesseits der digitalen Welt: das einzige das wir haben.’* Onze terechte overtuiging dat de werkelijkheid niet objectief kenbaar is, heeft ons geleid naar een extreem relativisme dat vandaag een mogelijk nieuw engagement in de weg staat.

9

Het interpreteren van de werkelijkheid als één groot spektakel, een speluniversum, kan alleen het bedenkelijke privilege van de welvarenden zijn; het leven als een gevecht tegen armoede, vernedering, lijden is de onontkoombare realiteit van de misdeelden, de uitgesloten. Als wij –de welvarenden, intellectuelen, kunstenaars– dit beseffen, wat kan dan onze bijdrage zijn tot dit leven op aarde en tot de menselijke geschiedenis? Zijn wij met een hoofd volgestouwd van de globaliseringsideologie nog wel in staat tot solidariteit? En zo ja, hoe dan? Tot een engagement? En zo ja, welk dan? De stroom van die ideologie is inderdaad letterlijk globaal, allesom-

‘Calm down, I tell myself,
you are making a mountain
out of a molehill.

This is life.

Everyone else comes to terms
with it,

why can’t you?

Why can’t you?’

J.M. Coetzee. *Elizabeth Costello*

vattend; we beleven vandaag het grootste reële, praktische holisme dat ooit bestaan heeft. Maar we laten er ons ook aangenaam op meedeinen zonder ons te bekommeren om diegenen die erin verzuipen, diegenen op wiens hoofden wij staan als we een rustende voet op de grond zetten om zelf de kop boven water te houden. We deinen mee zonder nog enige moeite te doen om een tegenstroom te vormen.

Intellectuelen, kunstenaars moeten alléén kunnen staan met hun mening, met hun ideeën in welke vorm dan ook. Zelfstandig over alles nadenken. Maar een werkelijk maatschappelijke tegenstroom op gang brengen, veronderstelt naast het individuele standpunt natuurlijk het zich verenigen met anderen, het organiseren van de tegenstem, de solidariteit. We weten uit het verleden dat ‘de bevrijding van de arbeidersklasse in de eerste plaats het werk zal zijn van de arbeidersklasse zelf’, zoals die van de vrouwen, de all-

ochtonen, de derde wereld in de eerste plaats het werk zal zijn van respectievelijk de vrouwen, de allochtonen, de derde wereld zelf. Desalniettemin is het in de geschiedenis altijd een taak van kunstenaars en intellectuelen geweest om in maatschappelijke bevrijdings- en emanciperingsprocessen als *compagnon de route* op te treden.

En wat zal er gebeuren in deze context met die steeds groter wordende vierde wereld binnen onze maatschappij, met al diegenen die niet –zoals arbeiders– over een economische macht (met name, hun arbeid en hun potentie die arbeid op te schorten) beschikken, die geen maatschappelijke basis hebben waarop ze zich kunnen organiseren? Wat met de werklozen, de daklozen, de bedelaars en al die armen die we niet zien?

10

Op de spanning tussen het innemen van enerzijds individuele en anderzijds gemeenschappelijke/collectieve standpunten hebben zich in de laatste periode nog andere ideologische connotaties vastgehecht. ‘Het oude’ Europa heeft zich steeds de grote voorvechter getoond van het ontwikkelde individualisme. Het Bildungsideaal –en een aantal dwaze stemmen beweren dat *Bildung* in het Europese intellectuele leven geen rol meer te spelen heeft– is vervangen door de cultus van het ego, door alles wat in het persoonlijke leven te commercialiseren valt. (*De Morgen* wijdt er tegenwoordig een dagelijks katern aan; een van de eerste hoofdartikels in dit katern kreeg de titel ‘Verbeter de wereld, amuseer uzelf’; elk mogelijk engagement wordt vandaag al bij voorbaat én met succes gerecupereerd.)

Binnen de optiek van de eurocentristische ideologie –zich bedienend van de ‘verdediging’ van de oude authentieke Europese waarden– wordt deze focus op het ego uitgespeeld tegen collectivistische standpunten zoals die in Oost-Europa misschien nog overleven of zoals die in de moslimwereld gesteund op religieuze motieven dagelijks uitbrei-